

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

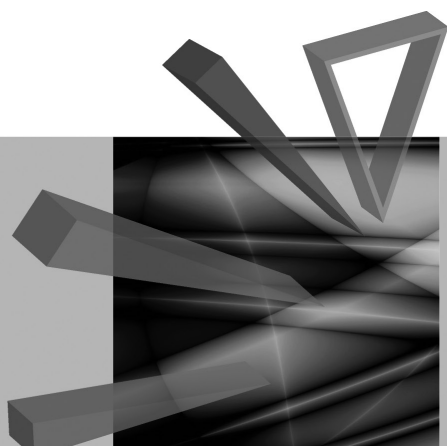
RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

315

Integracja i kryzysy na lokalnych i globalnych rynkach we współczesnym świecie

Tom 2

Redaktorzy naukowi

Jan Rymarczyk

Małgorzata Domiter

Wawrzyniec Michalczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redakcja wydawnicza: Barbara Majewska, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: K. Halina Kocur

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-404-2 (tom 2)

ISBN 978-83-7695-327-4 (całość)

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Magdalena Nawrot, Marta Ostrowska, Nikolett Siklosi , Wpływ integracji w ramach strefy euro na konkurencyjność gospodarki narodowej w ujęciu międzynarodowym w kontekście kryzysu	11
Michał Nowicki , Konkurencyjność Unii Europejskiej a kryzys zadłużeniowy strefy euro	22
Alina Nychyk , Problem rozszerzenia Unii Europejskiej na przykładzie Ukrainy	32
Anna Odrobina , Alianse technologiczne w międzynarodowej współpracy badawczo-rozwojowej	41
Paweł Pasierbiak , Ekonomiczne efekty utworzenia strefy wolnego handlu między Unią Europejską i Koreą Południową	52
Sławomir Pastuszka , Wpływ kryzysu gospodarczego na rozwój nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej	63
Karolina Pawlak, Katarzyna Kita , Stan i perspektywy rozwoju handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi UE i NAFTA	75
Bożena Pera , Wymiana handlowa towarami zaawansowanymi technologicznie w krajach Unii Europejskiej w okresie dekonjunkury gospodarczej (2007-2012)	87
Agnieszka Piasecka-Głuszak , Korzyści z wdrożenia <i>lean management</i> w polskich przedsiębiorstwach w dobie kryzysu – wyniki badań ankietowych.....	99
Waldemar Pierzchlewski , Koncepcje zarządzania formą walki z kryzysem w przedsiębiorstwie	112
Eugeniusz M. Pluciński , Idea wielu prędkości integracji europejskiej – mit czy konieczność? Wybrane aspekty w kontekście zarządzania kryzysem w Eurolandzie	118
Katarzyna Puchalska , Innowacyjność regionu a nakłady na działalność innowacyjną podmiotów z kapitałem zagranicznym.....	131
Lukasz Puślecki , Strategiczne aliane technologiczne w sektorze biofarmaceutycznym – aliane otwartych innowacji	141
Zdzisław W. Puślecki , O niestabilności cen żywności na współczesnym rynku globalnym	150
Magdalena Rudnicka , Globalne tendencje w handlu usługami	162
Piotr Rybicki , Integracja lokalnych rynków gospodarczych w odniesieniu do instytucji klastra gospodarczego	172
Jan Rymarczyk , Internacjonalizacja i globalizacja giełd papierów wartościowych.....	181

Jerzy Rymarczyk , Antykryzysowe działania Europejskiego Banku Centralnego.....	201
Paweł Sekuła , Analiza determinant bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Europie.....	211
Anna Skoczylas , Zewnętrzne determinanty innowacji w Polsce	221
Joanna Skrzypczyńska , Przyczyny braku kompromisu w Rundzie Rozwoju WTO	229
Przemysław Skulski , Wykorzystanie reklamy na międzynarodowym rynku uzbrojenia	237
Tadeusz Sporek , Znaczenie Indii i Chin w globalnej gospodarce.....	252
Ewelina Stachurska-Rak , Argentyński kryzys gospodarczy – scheda peronizmu	260
Michał Staszków , Parki naukowo-technologiczne - miejsce wsparcia innowacyjnego biznesu.....	269
Beata Stępień , Zarządzanie wartością dla klienta w przedsiębiorstwach polskich i międzynarodowych – teoria a wyniki badań empirycznych	278
Agnieszka Szańca , Rola międzynarodowego zarządzania zasobami ludzkimi w projektach wielokulturowych	289
Barbara Szymoniuk , Procesy integracyjne przedsiębiorstw w klastrach w warunkach spowolnienia gospodarczego.....	299
Alina Szypulewska-Porczyńska , Delegowanie pracowników w UE: zasady i analiza empiryczna	308
Paweł Śliwiński , Struktura rachunku finansowego w bilansie płatniczym a zaburzenia na rynku walutowym w Polsce w okresie 2000-2012	319
Bogdan Ślusarz, Aleksandra Mitela-Grzybek , Polityka regionalna Unii Europejskiej i jej wpływ na kształtowanie zrównoważonego rozwoju regionu lubuskiego.....	329
Jowita Świerczyńska, Klemens Budzowski , Instytucja upoważnionego przedsiębiorcy w Unii Europejskiej.....	340
Maciej Walkowski , Dylematy Polski związane z potencjalnym uczestnictwem w europejskim projekcie unii bankowej	351
Zbigniew Wiktor , Wpływ światowego kryzysu na gospodarkę i politykę Chin. Czy można mówić o kryzysie w Chinach?	364
Marta Winiewicz-Bosy , Wpływ kryzysu na wyścigi konne na świecie.....	377
Eugeniusz Wojciechowski, Aldona Podgórnjak-Krzykacz , Jakość rządzenia w warunkach kryzysu	390
Marek Wróblewski , Aktywność pożyczkowa MFW wobec globalnego kryzysu finansowego.....	401
Waldemar Zadworny , Ocena efektywności systemu zarządzania środowiskowego według normy ISO 14001 w przedsiębiorstwach województwa lubelskiego.....	413
Dominika Zenka-Podlaszewska , Rola zarządzania ryzykiem oraz przejrzystości w łańcuchach dostaw w złożonych warunkach gospodarowania.....	425

Wojciech Zysk , Międzynarodowe obroty usługowe w latach 2004-2011	435
Katarzyna Żukrowska , Czynniki integrujące i dezintegrujące rynki regionalne i globalne podczas dekonjunktury na przykładzie kryzysu 2008+ ...	446
Anna Żyła , Charakterystyka azjatyckiego modelu rozwoju gospodarczego w świetle teorii oraz doświadczeń krajów zaliczanych do pierwszej i drugiej generacji „azjatyckich tygrysów”	459

Summaries

Magdalena Nawrot, Marta Ostrowska, Nikolett Siklosi , Impact of integration within the euro zone on the international competitiveness of the national economy in the context of the crisis	20
Michał Nowicki , Competitiveness of the European Union in the context of euro zone debt crisis	31
Alina Nychyk , The problem of the European Union enlargement on the example of Ukraine.....	40
Anna Odrobina , Technology alliance in international R&D cooperation.....	51
Paweł Pasierbiak , Economic effects of the European Union-South Korea free trade agreement.....	62
Sławomir Pastuszka , Impact of the economic crisis on the development of the new Member States of the European Union	74
Karolina Pawlak, Katarzyna Kita , State and growth prospects of foreign trade in agri-food products of the European Union and NAFTA	86
Bożena Pera , International trade of the European Union in high technology products during the economic downturn (2007-2012)	98
Agnieszka Piasecka-Głuszak , The benefits of implementing lean management in Polish enterprises in the era of crisis – survey results.....	111
Waldemar Pierzchlewski , Management conceptions as a form of a fight with a crisis in an enterprise	117
Eugeniusz M. Pluciński , The idea of “multi speed” of European integration: myth or necessity? Selected aspects in the context of the management of crisis within eurozone	130
Katarzyna Puchalska , Innovativeness of a region vs. expenditures on innovative activities of entities with foreign capital.....	140
Łukasz Puślecki , Strategic technology alliances in the biopharmaceutical industry – open innovation alliances	149
Zdzisław W. Puślecki , About the volatility of food prices in the modern global market	161
Magdalena Rudnicka , Global trends in services trade.....	171
Piotr Rybicki , Integration of local economic markets in relation to economic cluster institution	180

Jan Rymarczyk , Internationalization and globalization of stock exchanges ..	200
Jerzy Rymarczyk , Anti-crisis measures of the European Central Bank	210
Paweł Sekuła , An analysis of the determinants of foreign direct investment in Europe.....	220
Anna Skoczylas , International determinants of innovation in Poland.....	228
Joanna Skrzypczyńska , The reasons for the lack of compromise in the negotiations in the WTO Development Round	236
Przemysław Skulski , The use of advertisement on the international arms market	250
Tadeusz Sporek , The importance of India and China in the global economy.	259
Ewelina Stachurska-Rak , The economic crisis in Argentina – legacy of Peronism.....	268
Michał Staszaków , Science and technology parks – support for innovative business.....	277
Beata Stępień , Customer Value Management in Polish and international enterprises – the theory and empiric analysis outcome	288
Agnieszka Szańca , The role of international human resource management in multicultural projects	298
Barbara Szymoniuk , Integrational processes of enterprises in clusters in the conditions of economic downturn	307
Alina Szypulewska-Porczyńska , Posting of workers in the European Union: rules and empirical analysis.....	318
Paweł Śliwiński , Structure of financial account in the balance of payments and foreign exchange market disorders in Poland in the period from 2000 to 2012	328
Bogdan Ślusarz, Aleksandra Mitela-Grzybek , European Union regional policy and its impact on the sustainable development of the Lubuskie region	339
Jowita Świerczyńska, Klemens Budzowski , Authorised economic operator in the European Union	350
Maciej Walkowski , Polish dilemmas regarding a potential participation in the European banking union.....	363
Zbigniew Wiktor , The influence of the world crisis on the economy and policy of China. Is there a crisis in China?	376
Marta Wincewicz-Bosy , Impact of the crisis on horse racing in the world	389
Eugeniusz Wojciechowski, Aldona Podgórnjak-Krzykacz , The quality of governance in the conditions of the crisis.....	400
Marek Wróblewski , International Monetary Fund's lending activity towards the global financial crisis	412
Waldemar Zadworny , Assessment of effectiveness of Environmental Management System in accordance with ISO 14001 in enterprises of the Lublin Voivodeship.....	424

Dominika Zenka-Podlaszewska , The role of risk management and visibility in supply chains under complex economic conditions	434
Wojciech Zysk , International trade in services in the years 2004-2011	445
Katarzyna Żukrowska , Integrating and disintegrating factors of regional and global markets during the downturn of economy on the example of 2008+ crisis.....	458
Anna Żyła , Characteristics of the Asian model of economic development in the light of international relations theories and the economic experience of East Asian tigers	470

Sławomir Pastuszka

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

WPLYW KRYZYSU GOSPODARCZEGO NA ROZWÓJ NOWYCH KRAJÓW CZŁONKOWSKICH UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie: Kłopoty amerykańskiego sektora finansowo-bankowego w 2008 r. szybko zostały zaimportowane do Europy. Utrata płynności przez najważniejsze europejskie instytucje finansowe wywołała załamanie w sferze gospodarki realnej. Głębokość recesji była odmienna w różnych krajach Unii Europejskiej. Spośród dwunastu nowych krajów członkowskich największych szkód doznały małe kraje bałtyckie i bałkańskie – posiadające duże deficyty w obrotach bieżących. Gospodarki Estonii, Litwy i Łotwy w latach 2008-2009 „skurczyły się” o wartości dwucyfrowe. Poziom życia na Łotwie w 2010 r. obniżył się do wartości niższych niż za czasów komunistycznych.

Słowa kluczowe: kryzys finansowy i gospodarczy, nowe państwa członkowskie Unii Europejskiej, zamożność, deficyt, dług publiczny.

1. Wstęp

Od 2008 r. „kryzys finansowy” i „kryzys gospodarczy” są jednymi z najczęściej używanych pojęć. Zasadniczo kryzys finansowy, oznaczający potencjalne poważne zaburzenia na rynkach finansowych, powodujące niezdolność do ich efektywnego funkcjonowania¹, może przerodzić się w kryzys gospodarczy. Większość kryzysów ma swój początek w bańce spekulacyjnej, polegającej na tym, że cena określonego dobra zdecydowanie przekracza jego rzeczywistą, wewnętrzną wartość. Towarzyszy temu często nadmierna akumulacja długu, ponieważ inwestorzy pożyczają pieniądze na zakupy rosnących w cenie dóbr. Charakterystycznymi objawami kryzysów są spadek produkcji, wzrost bezrobocia, niestabilność kursów walutowych, wysoka inflacja. Często dochodzi także do niepokojów społecznych i zamieszek². Podstawowym celem artykułu jest przedstawienie wpływu kryzysu gospodarczego 2008/2009 na rozwój nowych państw członkowskich Unii Europejskiej. Struktura artykułu jest podporządkowana celowi pracy.

¹ *Financial crises: characteristics and indicators of vulnerability*. World Economic Outlook. Chapter IV, IMF. Washington D.C., May 1998, s. 75.

² *Słownik ekonomiczny*. NBP Portal Edukacji Ekonomicznej. <http://www.nbportal.pl/pl/common-Pages/EconomicsEntryDetails?entryId=729&pageId=22899> (14.01.2013).

2. Przyczyny i geneza kryzysu gospodarczego

Przyczyny i skutki tego kryzysu zostały rozpoznane w literaturze przedmiotu³. Według ekspertów krach finansowy w 2008 r. został spowodowany chciwością specjalistów finansowych z Wall Street, nieuczciwością banków, nadmiernym optymizmem inwestorów instytucjonalnych (banki, fundusze emerytalne, towarzystwa ubezpieczeniowe, fundusze inwestycyjne), zbyt luźną polityką pieniężną banku centralnego Fed i lekkomyślnością amerykańskiego rządu w latach poprzedzających kryzys. Niskie stopy procentowe, zniesienie ograniczeń w przepływie kapitału wzmocniły wśród obywateli USA pokusę brania kredytu ponad stan⁴. Kredyt był dobrem do tego stopnia łatwo dostępnym, że rozpiętość między dochodem ze „śmieciowych” obligacji wysokiego ryzyka a obligacjami skarbowymi o niskim ryzyku zmniejszyła się do poziomu poniżej 2,5 %⁵. Niskie stopy procentowe oraz szybko rosnące ceny nieruchomości umożliwiały osiągnięcie bankom w relatywnie krótkim czasie znacznych zysków, jednakże pod warunkiem utrzymania wysokiej dynamiki rynku. System wynagradzania w sektorze finansowym, oparty w dużym stopniu na premiach⁶ zależnych od osiągniętych zysków, zachęcał bankowców i maklerów do podejmowania dużego ryzyka, nadużywania dźwigni finansowej⁷. Rzetelne szacowanie ryzyka kredytowego przez instytucje finansowe przestało być istotne. Doprowadziło to do sytuacji, w której klientami banków i instytucji finansowych zostawały nawet osoby bez dochodów, bez pracy i bez majątku, tzw. ninja (*no income, no job, no assets*). Banki inwestycyjne zaczęły masowo sprzedawać inwestorom (np. funduszom inwestycyjnym, funduszom emerytalnym) ryzykowne kredyty w postaci obligacji sekurytyzowanych. Świadomość ryzykowności tych obligacji była niewielka, gdyż trwał wzrost na rynku nieruchomości, a czołowe instytucje ratingowe wysta-

³ N. Roubini, S. Mihm, *Ekonomia kryzysu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011; Z. Dach (red.), *Polityka makroekonomiczna w warunkach kryzysu i jej wpływ na gospodarkę. Teoria i praktyka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011; J. Stiglitz, *Freefall, jazda bez trzymanki*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2010; *Rozwój regionalny w Europie: Polityka regionalna w kontekście kryzysu i nowych wyzwań*. Raporty EoRPA, 32010, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010; A.Z. Nowak, S. Nowak, A. Sopoćko (red.), *Rynki finansowo-ubezpieczeniowe w warunkach kryzysu*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009; A. Ostalecka, *Kryzysy bankowe i metody ich przewyżyczenia*, Difin, Warszawa 2009; W. Orłowski, *Świat, który oszalał, czyli poradnik na ciekawe czasy*, Biblioteka Gazety Wyborczej, Warszawa 2008.

⁴ J.M. Hendricksom, *The long and bumpy road to glass steagall reform: a historical and evolutionary analysis of banking legislation*, „American Journal of Economy and Sociology” 2001, no. 60, s. 849-879.

⁵ N. Roubini, S. Mihm, wyd. cyt., s. 51.

⁶ W 2005 r. w dużych bankach inwestycyjnych, takich jak: Goldman Sachs, Morgan Stanley, Merrill Lynch, Lehman Brothers, dla 173 tysięcy pracowników wypłacono łącznie 36 miliardów USD samych premii. Ch. Harper, *Bounuses at Wall Street Big-Five Surge to 36 \$ Billion*, Bloomberg.com, November 6, 2006.

⁷ M. Spence, *Balance Sheets and Income Statements: Breaking the Downward Spiral*, ft.com/economists' forum, November 24, 2008.

wiały wysokie oceny bezpieczeństwa sprzedawanym obligacjom⁸. Za swoją wyrozumiałość inkasowały duże wynagrodzenia od podmiotów, których papiery oceniały, a także otrzymywały obietnicę następnych zleceń. Realistyczna ocena ryzyka inwestycyjnego mogła oznaczać utratę prowizji i przyszłych zamówień. Przekonane, iż w razie utraty płynności finansowej otrzymają pomoc od władz centralnych, banki inwestycyjne w celu osiągnięcia jeszcze większych profitów tworzyły kolejne bardziej skomplikowane instrumenty finansowe⁹. Banki, chociaż wiedziały, że finansują inflację cen niektórych zasobów, a nie produktywne inwestycje, wcale się tym nie przejmowały, bo chciały uzyskiwać jak największe zyski. Spowodowało to rozrost do monstrualnych rozmiarów spekulacyjnej „bańki” kredytów na rynku nieruchomości, stanowiący podstawę konsumpcji i koniunktury gospodarczej. Z czasem ludzie przestali spłacać zaciągnięte kredyty, za co przejmowano ich mieszkania. Ponieważ stało się to zjawiskiem masowym, gwałtownie spadły ceny domów, nie pozwalając wierzycielom pokryć ich zadłużenia. Zwracano się o środki finansowe do posiadaczy obligacji zabezpieczających, ale wobec szalejących rozmiarów tych zobowiązań im także brakło gotówki. Nieściągalne kredyty spowodowały, że banki zaczęły odczuwać brak płynności. Przestały więc udzielać sobie kredytu, bojąc się niewypłacalności partnerów. Znikło niezbędne dla prowadzenia interesów zaufanie na międzynarodowym rynku międzybankowym. Upadały kolejne ogniwa łańcucha operacji finansowych, aż w 2008 r. kumulujące się zobowiązania uderzyły w giganty inwestycyjne typu Lehman Brothers, doprowadzając je do bankructwa. Nieuniknione było, że ten kryzys odbije się na realnej gospodarce. Załamanie gospodarki północnoamerykańskiej doprowadziło do utraty płynności przez najważniejsze instytucje finansowe w skali globalnej. Konsekwencją tego stanu rzeczy była gwałtowna wyprzedaż akcji na giełdach światowych. Przeniesienie kryzysu do Europy nastąpiło błyskawicznie.

3. Aktywność gospodarcza nowych krajów członkowskich UE

Spadek koniunktury globalnej w 2008 r. spowodował recesję w gospodarce unijnej. Poziom PKB UE-27 zmniejszył się o 4,2 %, a bezrobocie wzrosło do 10%¹⁰. Pogorszyła się także sytuacja nowych państw członkowskich (UE-12). Najdotkliwiej skut-

⁸ J. Coval, J. Jacob, E. Stafford, *The economics of structured finance*, “Journal of Economic Perspectives”, 23(1), Winter 2009, s. 3-25; A. Sławiński, *Przyczyny globalnego kryzysu bankowego*, [w:] *Nauki społeczne wobec kryzysu na rynkach finansowych*, Kolegium Społeczno-Ekonomiczne SGH, Warszawa 2009, s. 35.

⁹ A.K. Rose, M.M. Spiegel, *Cross-country causes and consequences of the 2008 crisis: Early warning*, NBER Working Paper no. 15357, Cambridge, September 2009, s. 6, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1475549## (12.01.2013)

¹⁰ Najwyższe spadki zanotowano w państwach nadbałtyckich (na Łotwie o 16,5%, na Litwie o 8,3%), w Hiszpanii (o 6%), Bułgarii (o 5,8%), Rumunii, Słowacji i Słowenii (po 4 %). Zob.: Eurostat. Newsrelease. Euroindicators. 38/2010 – 15.03.2010.

Tabela 1. Realny wzrost PKB oraz wartość PKB na mieszkańca w PPS w nowych państwach członkowskich

Kraje UE-12	Realny wzrost PKB (zmiana procentowa w roku poprzednim)				PKB na mieszkańca w PPS, UE-27=100			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
Bułgaria	6,2	-5,5	0,4	1,7	43	44	44	46
Cypr	3,6	-1,9	1,3	0,5	99	100	97	94
Czechy	3,1	-4,5	2,5	1,9	81	83	80	80
Estonia	-4,1	-14,1	3,3	8,3	69	63	63	67
Litwa	2,9	-14,8	1,5	5,9	61	55	57	66
Łotwa	-3,3	-17,7	-0,9	5,5	58	54	54	58
Malta	3,7	-2,4	2,7	1,6	79	83	85	85
Polska	5,1	1,6	3,9	4,3	56	61	63	64
Rumunia	7,3	-6,6	-1,1	2,2	47	47	47	49
Słowacja	5,8	-4,9	4,4	3,2	73	73	73	73
Słowenia	3,4	-7,8	1,2	0,6	91	87	84	84
Węgry	0,9	-6,8	1,3	1,6	64	65	65	66
EU-27	0,3	-4,3	2,1	1,5	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

ki kryzysu odczuły Estonia, Litwa oraz Łotwa¹¹ (tab. 1). Gospodarki tych krajów, w dużej mierze uzależnione od popytu zewnętrznego (relacja wartości bułgarskiego i słowackiego do PKB wynosi odpowiednio: 70% i 80%), ucierpiały przede wszystkim wskutek znacznego ograniczenia międzynarodowych przepływów handlowych. Spadek produkcji w przemyśle samochodowym, metalurgicznym i maszynowym przyczynił się tam do redukcji zatrudnienia, co z kolei przełożyło się na znaczne osłabienie popytu wewnętrznego. Najmniejsze problemy gospodarcze zarejestrowano w Polsce, gdzie zamiast recesji zanotowano spowolnienie wzrostu gospodarczego. Skutki kryzysu w naszym kraju zamortyzowała silna deprecjacja złotego, możliwa dzięki przyjętemu systemowi kursu płynnego (w odróżnieniu od państw bałtyckich, w których wprowadzono system kursu sztywnego waluty krajowej). W 2009 r. słabnący złoty, nawet o około 30%, ułatwił polskim eksporterom utrzymanie zagranicznych rynków zbytu, a potem ich stopniowe rozszerzanie. Kolejnymi amortyzatorami zewnętrznych wstrząsów były: silny wewnętrzny popyt konsumpcyjny, napływ funduszy unijnych, transfery dochodów imigrantów, a także dochody uzyskiwane w szarej strefie.

Na szczególną uwagę zasługuje sytuacja w krajach bałtyckich i bałkańskich. Odnotowano tam nadmierny deficyt na rachunku obrotów bieżących, uzależnienie od

¹¹ Kraje te przez minione dekady finansowały swoją politykę budżetową poprzez drukowanie pieniędzy. Fakt ten ignorowali inni politycy unijni, którzy za nadrzędny cel przyjęli wówczas zrealizowanie projektu integracyjnego.

zewnątrznego kredytu, szybki wzrost wielkości kredytów wewnętrznych oraz cen nieruchomości. Zniesienie ceł, liberalizacja przepływu kapitału, usług i osób (z siedmioletnim okresem przejściowym) spowodowały znaczny napływ atrakcyjniejszych towarów importowanych z krajów Europy Zachodniej. Wzrost konsumpcji i płac (średnio o ponad 24% w 2007 r.), a co za tym idzie – wzrost kosztów pracy, prowadziły do wysokiej inflacji, dużego deficytu w handlu zagranicznym, w konsekwencji do spadku konkurencyjności gospodarek państw bałtyckich i bałkańskich. Z kolei wyższa cena kredytów sprzyjała szerokiemu napływowi kapitału spekulacyjnego, ponieważ dzięki brakowi ryzyka kursowego, wynikającego ze sztywnego związania walut tych krajów z euro, transfer funduszy nie był obciążony żadnym ryzykiem. Rynek finansowy w krajach bałtyckich zdominowały szwedzkie banki, a w krajach bałkańskich – banki austriackie. Napływ gotówki spowodował głównie wzrost udzielanych kredytów konsumpcyjnych i hipotecznych, co przyczyniło się do powstania baniek spekulacyjnych na rynku nieruchomości. W chwili dewaluacji walut narodowych koszt odsetek od udzielonego kredytu szybko rósł. Kiedy drogie kredyty trzeba było spłacać, gospodarstwa domowe zaczęły zmniejszać konsumpcję, co pociągnęło za sobą spadek spożycia indywidualnego na mieszkańca, wyhamowała się produkcja, obniżyła realna siła nabywcza dochodów mieszkańców, wzrosło bezrobocie, a co za tym idzie – ubóstwo wśród mieszkańców. Komisja Europejska przyznała, że poziom życia na Łotwie czy w Bułgarii w 2010 r. nie dość, że nie podniósł się do poziomu krajów starej Unii, to często był niższy niż za czasów komunistycznych. Obecność krajów bałkańskich i bałtyckich w strukturach Unii, według raportu Instytutu Bruegla¹², paradoksalnie nie zwiększyła, a obniżyła odporność ich gospodarek na skutki kryzysu gospodarczego. Zaciśnięcie pasa, restrykcyjne reformy gospodarcze i szara strefa przyczyniły się w 2010 r. w niektórych państwach do stopniowej poprawy sytuacji gospodarczej, szczególnie w Estonii¹³.

4. Dobrobyt obywateli nowych państw UE

Wzrost lub spadek dochodu narodowego pociąga za sobą zmiany realnych dochodów i poziomu życia ludności, choć nie wszyscy odczuwają to jednakowo. Jednym z wyznaczników poziomów życia jest mediana (nie średni poziom) dochodów na mieszkańca. Koreluje ona z poziomem ubóstwa mieszkańców i stopniem rozbieżności w dochodach i zamożności mieszkańców. Niższej wartości tego wskaźnika najczęściej towarzyszy wzrost ubóstwa i wzrost rozwarstwienia dochodów między osobami bogatymi a biednymi. Według danych Eurostatu, w latach 2008-2011 najwyższą medianą dochodów przypadającą na gospodarstwo domowe charakteryzowały się

¹² T. Becker i in., *Whither growth in Central and Eastern Europe? Policy lessons for an integrated Europe*, Bruegel Blueprint Series, nr 11, grudzień 2010.

¹³ *Global Sovereign Credit Risk Report*, 1st Quarter, 2010; *Global Sovereign Credit Risk Report*, 1st Quarter 2011, 06.04.2011.

maleńki Cypr¹⁴, Słowenia i Malta (tab. 2). Kraje bałtyckie i Węgry odnotowały spadek wartości tego wskaźnika, co świadczy o coraz wyższym poziomie polaryzacji społecznej. Niższy poziom dochodów nie może być traktowany jako informacja o niższym poziomie życia w takiej samej skali. Ważna jest także informacja o poziomie cen. Spośród nowych państw członkowskich najwyższy poziom cen odnotowano na Cyprze, w Słowenii, na Malcie i w Czechach (tab. 2). Najtańszym państwem była Bułgaria, kolejno: Rumunia, Polska, Węgry i Litwa, gdzie kryzys spowodował wyraźny spadek cen, w szczególności cen nieruchomości. Zmiany poziomów cen zaobserwowanych w niektórych krajach między 2008 a 2010 r. można m.in. wyjaśnić fluktuacjami wartości walut krajowych w stosunku do euro. Różnicom w poziomie dochodów na mieszkańca odpowiadają różnice w poziomie spożycia indywidualnego na mieszkańca, czyli spożycia dóbr i usług rzeczywiście konsumowanych przez osoby fizyczne, niezależnie od tego, czy takie dobra i usługi zostały kupione

Tabela 2. Spożycie indywidualne skorygowane, wskaźnik poziomu cen, mediana dochodu netto gospodarstw domowych w nowych państwach członkowskich, UE-27=100

	Mediana dochodów netto gospodarstwa domowego				Wskaźnik poziomu cen			Spożycie indywidualne skorygowane		
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2009	2010	2011
Bułgaria	15,0	19,3	20,4	19,5	43	45	45	43	43	45
Cypr	114,1	114,5	113,9	115,8	89	91	91	102	99	98
Czechy	41,8	49,8	47,8	50,1	71	68	70	73	71	71
Estonia	38,2	42,4	38,8	37,7	71	70	68	58	56	58
Litwa	28,7	32,8	27,5	26,9	61	60	59	63	61	70
Łotwa	33,3	37,4	30,7	28,2	69	68	65	52	53	57
Malta	69,3	72,7	70,2	73,1	73	74	74	85	83	84
Polska	28,6	34,7	29,8	33,8	64	54	57	64	67	69
Rumunia	13,5	14,7	13,8	14,2	56	51	51	46	46	47
Słowacja	33,0	38,7	41,4	42,2	64	67	66	72	71	70
Słowenia	75,1	80,9	79,4	80,7	82	85	84	81	80	81
Węgry	30,3	32,3	28,7	30,5	64	58	59	62	60	61

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

¹⁴ Dużą rolę w gospodarce cypryjskiej i w wielkości mediany dochodów gospodarstw domowych odgrywa biznes rosyjski prowadzony na Cyprze. Około 7,5% mieszkańców Republiki Cypryjskiej stanowią Rosjanie. W samym Limassol na stałe mieszka ponad 17% rosyjskojęzycznych mieszkańców miasta. Tysiące z nich to milionerzy, a kilku – miliarderzy. Ulokowali oni w bankach cypryjskich ponad 20 mld euro, czyli więcej niż wynosi PKB Cypru (18 mld euro). Z racji korzystnego opodatkowania (stawka podatku PIT 10%), sprawnej administracji, członkostwa w UE oraz dogodnego położenia (cztery godziny lotu z Moskwy) jedna trzecia inwestycji zagranicznych na malutkiej wyspie pochodzi z Rosji, z czego majątek ten w znacznej części reinwestowany jest w Rosji, przefiltrowany przez cypryjski system bankowy. Dzięki temu Cypr jest oficjalnie największym inwestorem zagranicznym w Rosji. Zob.: M. Kaciewicz, *Cypr – bez europejskiej pomocy wkrótce zbankrutuje*, „Newsweek” 2012, nr 49, s. 82-84.

i opłacone przez gospodarstwa domowe, przez rząd czy też przez instytucje publiczne. Biorąc pod uwagę wielkość tego wskaźnika (bliską średniej UE-27), na pierwszym miejscu plasował się Cypr. Dwie kolejne pozycje zajęły Malta i Słowenia. Najniższe spożycie indywidualne na mieszkańca odnotowano w Bułgarii i Rumunii, następnie w Łotwie i Estonii (tab. 2).

5. Działania antykryzysowe rządów nowych państw UE

Skutki kryzysu finansowego i gospodarczego szybko wymusiły podjęcie działań antykryzysowych przez rządy nowych państw UE. Część skupiła się na wsparciu tylko jednej sfery aktywności gospodarczej, np. rynku pracy, inne zdecydowały się na całościowe stymulowanie gospodarki¹⁵. Przedmiotowo działania fiskalne uzależnione były w dużej mierze od wspomnianych wcześniej struktury gospodarki oraz charakteru jej zakłóceń. W Bułgarii wprowadzono szereg instrumentów mających za zadanie zapewnienie przedsiębiorstwom, w tym bankom, odpowiedniego stopnia płynności z jednej strony oraz wsparcia ich portfela zamówień z drugiej. Poza tym zwiększono wydatki na infrastrukturalne inwestycje publiczne (głównie w sferze poprawy efektywności energetycznej). W Czechach podwyższono stawki podatku VAT o 1 pkt proc. (do 20%), podatku akcyzowego na paliwa, alkohol i wyroby tytoniowe, ograniczono wysokość ryczału określającego maksymalny poziom kosztów, które można odliczyć od dochodu, wprowadzono niższe stawki ubezpieczenia społecznego przy niższych wynagrodzeniach, umożliwiono przedsiębiorcom odliczenie VAT przy zakupie samochodów osobowych, zlikwidowano książki ewidencji przebiegu pojazdu w zamian za ryczałt rozliczeniowy oraz zniesiono zaliczki na podatek dochodowy dla przedsiębiorców zatrudniających do 5 pracowników. W Estonii i na Łotwie wprowadzono restrykcyjne programy oszczędnościowe: zwolniono wielu państwowych urzędników, wprowadzono drastyczne cięcia pensji w budżetówce i rent, podniesiono podatki. Na Litwie zdecydowano się na podniesienie stawki podatku VAT z 18% do 19%, jednocześnie likwidując część stawek preferencyjnych. Wzrosła również akcyza na wyroby alkoholowe, paliwa oraz na wyroby tytoniowe. Podniesiono stawkę podatku dochodowego od osób prawnych (CIT) z 15% do 20%, a podatku dochodowego z działalności rolnej z 5% do 10%. Zmiany w przeciwnym kierunku objęły stawki podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT), które zostały obniżone z 24% do 21%. Ponadto uruchomiono mikrokredyty dla przedsiębiorstw, zwłaszcza zorientowanych proeksportowo. W Polsce podwyższono o 1 pkt proc. podstawową stawkę podatku VAT, wprowadzono bardziej elastyczne rozwiązania w zakresie rozliczania czasu pracy oraz dodatkowe świadczenia

¹⁵ *Koniunktura gospodarcza w wybranych krajach w okresie kryzysu finansowego*, Departament Analiz i Prognoz, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, styczeń 2011; G. Gorzelak, *Kryzys finansowy w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] *Europejskie wyzwania dla Polski i jej regionów*, red. A. Tucholska, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 37-42.

w okresach przestoju ekonomicznego. Nie zwiększono wydatków publicznych w celu bezpośredniego dokapitalizowania przedsiębiorstw, jak miało to miejsce w innych państwach UE¹⁶. W Rumunii zrestrukturyzowano administrację publiczną, w wyniku czego zlikwidowano 112 agencji rządowych, obniżono wynagrodzenie pracownikom budżetowym, wprowadzono podatek od nieruchomości dla osób posiadających więcej niż jedno mieszkanie czy dom, podniesiono stawkę podatku CIT z 19% do 24%. Udzielono także pomocy finansowej przedsiębiorstw zagrożonym bankrutem: największa część pomocy została skierowana na dokapitalizowanie banków i firm z branży motoryzacyjnej. Działania rządu Słowacji, ukierunkowane na ograniczenie negatywnych skutków kryzysu, polegały na pokrywaniu obowiązkowych świadczeń pracowników, których zatrudnienie zostanie utrzymane (rządowe dopłaty obowiązywały przez 60 dni), w przemyśle motoryzacyjnym ustalono elastyczny czas pracy. Elementami konsolidacji finansów była redukcja kosztów związanych z administracją centralną, w tym z reorganizacją sił zbrojnych, poza tym zwiększono stawkę podatku VAT o 1 pkt proc. – do 20%¹⁷. Aktywność władz w Słowenii dotyczyła trzech płaszczyzn, tj. redukcji negatywnego wpływu kryzysu na bieżącą działalność przedsiębiorstw (m.in. obniżenie CIT o 1 pkt. proc. – z 22% do 21%), zapewnienie odpowiedniego poziomu płynności finansowej przedsiębiorstw oraz miejsc pracy (m.in. zlikwidowanie podatku od funduszu płac oraz subsydiowanie przedsiębiorstw powstrzymujących się od zwolnień pracowników), a także działania na rzecz zwiększenia wydatków na badania i rozwój (głównie dotyczyło to uczelni oraz ośrodków badawczych). Znaczna część środków pakietu antykryzysowego posłużyła zwiększeniu kapitału banków dla poprawy płynności i przyrostu akcji kredytowej dla przedsiębiorstw, stanowiła wsparcie inwestycji publicznych jako środka do podtrzymania zatrudnienia. W związku z przyrostem długu publicznego podjęto działania konsolidacyjne w sektorze finansów publicznych: zrationalizowano wydatki na administrację centralną, wycofano pakiety stymulujące gospodarkę, wprowadzono reformę emerytalną. Podstawowym celem działań antykryzysowych rządu węgierskiego było utrzymanie płynności finansowej krajowego sektora finansowego, któremu mocno zaszkodził odpływ zagranicznego kapitału oraz wsparcie przedsiębiorstw w czasie dekonunktury. Wprowadzono podwyżkę podatku VAT z 20% do 25%, a także inne liczne zmiany, m.in. w sposobie naliczania PIT i CIT, które generalnie skutkowały zwiększeniem obciążeń podatkowych po stronie zarówno gospodarstw domowych, jak i przedsiębiorstw. Dodatkowym źródłem pozyskania środków na rzecz osiągnięcia wypłacalności węgierskiego budżetu była również pożyczka udzielona przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Unię Europejską oraz Bank Światowy.

¹⁶ Zob. *Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego*, Narodowy Bank Polski, wrzesień 2009, s. 38-49.

¹⁷ *Zalecenia Rady w sprawie krajowego programu reform Słowacji z 2012 r. oraz zawierające opinie Rady na temat przedstawionego przez Słowację programu stabilności na lata 2012-2015*, COM (2012) 326 final, Komisja Europejska, Bruksela 30.05.2012 r.

6. Zadłużenie nowych państw członkowskich UE

Uspołecznienie strat dużych firm, zwłaszcza banków, spowodowało narastanie deficytu i długu publicznego, co w połączeniu ze spadkiem dochodów budżetowych, w wyniku spowolnienia gospodarczego, zrodziło niebezpieczeństwo dla stabilności budżetów części nowych państw członkowskich¹⁸. W ciągu zaledwie trzech lat deficyt wielu nowych państw członkowskich znacznie się zwiększył. Najbardziej deficyt wzrósł w Bułgarii i na Cyprze. Przez lata cypryjskie instytucje finansowe inwestowały głównie w greckie obligacje. Gdy Grecja znalazła się w kryzysie, a wartość jej obligacji dramatycznie spadła, cypryjska gospodarka wpadła w kłopoty. Dług publiczny wzrósł tam o połowę, tym samym przekroczył w 2011 r. 71% PKB. Dla utrzymania stabilności finansowej swoich banków Cypr latem 2012 r. poprosił Unię Europejską o 10 mld kredytu. W Słowenii i Słowacji deficyt wzrósł trzykrotnie. Warto jednak zauważyć, iż państwa bałtyckie, kraje bałkańskie oraz Słowacja, mając niski dług publiczny, mogły pozwolić sobie na wyższy deficyt jako narzędzie polityki antycyklicznej. Mimo znacznego obciążenia strony wydatkowej wskutek implementowania szeregu działań antykryzysowych, estoński i bułgarski system finansowy publicznych pozostawał w dobrej kondycji. W 2011 r. dług publiczny w tych krajach należał do najniższych w całej UE. W tym czasie najwyższe zadłużenie, porównywalne ze średnim zadłużeniem w strefie euro, odnotowano na Węgrzech i w krajach basenu Morza Śródziemnego (Malta i Cypr) (tab. 3).

Tabela 3. Deficyt budżetowy oraz dług publiczny w nowych państwach członkowskich w stosunku do PKB

Kraj UE	Deficyt (w % PKB)				Dług publiczny (w % PKB)			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
Bułgaria	1,7	-4,3	-3,1	-2,0	13,7	14,6	16,2	16,3
Cypr	0,9	-6,1	-5,3	-6,3	48,9	58,5	61,3	71,1
Czechy	-2,2	-5,8	-4,8	-3,3	28,7	34,2	37,8	40,8
Estonia	-2,9	-2,0	0,2	1,1	4,5	7,2	6,7	6,1
Litwa	-3,3	-9,4	-7,2	-5,5	15,5	29,3	37,9	38,5
Łotwa	-4,2	-9,8	-8,1	-3,4	19,8	36,7	44,5	42,2
Malta	-4,6	-3,9	-3,6	-2,7	62,0	67,6	68,3	70,9
Polska	-3,7	-7,4	-7,9	-5,0	47,1	50,9	54,8	56,4
Rumunia	-5,7	-9,0	-6,8	-5,5	13,4	23,6	30,5	33,4
Słowacja	-2,1	-8,0	-7,7	-4,9	27,9	35,6	41,0	43,3
Słowenia	-1,9	-6,0	-5,7	-6,4	22,0	35,0	38,6	46,9
Węgry	-3,7	-4,6	-4,4	-4,3	73,0	79,8	81,8	81,4
UE-27	-2,4	-6,9	-6,5	-4,4	62,2	74,6	80,0	82,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

¹⁸ S. Pastuszka, *Konwergencja nominalna nowych państw członkowskich Unii Europejskiej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2011, nr 3(45), s. 133-151.

7. Rynek pracy w nowych krajach UE

W wyniku kryzysu gospodarczego sytuacja na rynku pracy w UE uległa wyraźnemu pogorszeniu. Zaczęło gwałtownie narastać bezrobocie, osiągając w 2010 r. 9,7 %. W 2009 r. przedsiębiorstwa zależne od firm wielonarodowych (m.in. Volkswagen, Audi, Dacia-Renault, Fiat, Ford, General Motors, Škoda Auto Company, Suzuki, Arcelor Mitkal), dążąc do dostosowania się do zmieniających się warunków na rynku w czasie kryzysu gospodarczego, zaczęły ciąć koszty pracy poprzez redukcję zatrudnienia¹⁹. Dodatkowo oszczędności wprowadzane przez rządy zadłużonych państw znacząco osłabiły popyt wśród konsumentów, co w rezultacie skutkowało spadkiem eksportu. W UE-27 w 2011 r. w porównaniu z 2010 r., bezrobocie wzrosło o 923 tys. osób²⁰. Sytuacja w nowych krajach UE była zróżnicowana: wskaźnik ten utrzymywał się średnio w przedziale od 6,5% do powyżej 16%. Dwucyfrowy poziom bezrobocia odnotowano w krajach bałtyckich, na Słowacji, w Rumunii i na Węgrzech, najniższe bezrobocie zarejestrowano w Czechach i na Malcie. W latach 2008-2010 stopa bezrobocia podniosła się najbardziej w państwach bałtyckich oraz na Słowacji i w Bułgarii. Słabe perspektywy wzrostu gospodarczego w wielu państwach członkowskich oznaczają, że nie należy oczekiwać szybkiej ani automatycznej poprawy sytuacji w zakresie zatrudnienia²¹. Istnieje zagrożenie, że w najbliższych latach bezrobocie w przypadku coraz większej liczby osób, szczególnie młodych, będzie nabierało charakteru długotrwałego i strukturalnego.

Tabela 4. Stopa bezrobocia w nowych państwach członkowskich UE (w %)

Rok	UE 27	Bulgaria	Cypr	Czechy	Estonia	Litwa	Łotwa	Malta	Polska	Rumunia	Słowacja	Słowenia	Węgry
2008	7,1	5,6	3,8	4,4	5,5	5,3	8,0	6,0	7,0	5,8	9,6	4,4	7,8
2009	9,0	6,8	5,5	6,7	13,8	13,6	18,2	6,9	8,1	6,9	12,1	5,9	10,0
2010	9,7	10,3	6,4	7,3	16,9	18,0	19,8	6,9	9,6	7,3	14,5	7,3	11,2
2011	9,6	11,3	7,9	6,7	12,5	15,3	16,2	6,5	9,6	7,4	13,6	8,2	10,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

8. Podsumowanie

Kryzys gospodarczy w nowych krajach członkowskich UE był konsekwencją nie tyle lokowania przez gospodarki tych państw znacznych sum w amerykańskie papiery wartościowe, ile boomu spekulacyjnego na rynku nieruchomości, nadużywania

¹⁹ V. Glassner, B. Galgóczy, *Działania antykryzysowe w zakładach pracy w Europie*, WP 2009.01.

²⁰ Eurostat. Newsrelease. Euroindicators. STAT/12/16, 31.01.2012.

²¹ Komunikat Komisji. *Roczna analiza wzrostu na 2013 r.* COM/2012/0750 final, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0750:FIN:PL:HTML> (21.01.2013).

przez banki dźwigni finansowej, deficytu obrotów bieżących oraz nadwartościowej waluty. Najdotkliwiej skutki kryzysu gospodarczego odczuły małe państwa bałtyckie i bałkańskie, w których powszechny dostęp do taniego kredytu przyczynił się do dynamicznego rozwoju konsumpcji, boomu na rynku nieruchomości, inflacji i wzrostu kosztów pracy. Nagły odpływ kapitału na przełomie 2008/2009, przy mocno ograniczonych możliwościach wewnętrznego pozyskiwania płynności, skutecznie pozbawił kraje bałtyckie i bałkańskie podstaw do dalszego rozwoju. Doprowadziło to do znacznych spadków tempa wzrostu gospodarczego tych państw. Recesja destabilizowała sytuację na rynku pracy, w konsekwencji skokowo wzrosło bezrobocie, ubóstwo i wykluczenie społeczne. W rezultacie działań antykryzysowych (różnorodnych co do metod, kierunków i środków) podejmowanych przez władze publiczne oraz skutków ograniczania aktywności ekonomicznej sektora prywatnego wzrosła nierównowaga finansów publicznych nowych państw członkowskich: w 2011 r. w dziewięciu krajach odnotowano nadmierny deficyt, a w trzech nadmierne zadłużenie. Mając na uwadze potrzebę kontynuacji działań zapewniających stabilność finansową oraz konsolidację fiskalną, niewielki wzrost gospodarczy prognozowany w 2013 r. nie wystarczy do szybkiej poprawy sytuacji gospodarczej i ekonomicznej w większości nowych krajów członkowskich.

Literatura

- Becker T. i in., *Whither growth in Central and Eastern Europe? Policy lessons for an integrated Europe*, Bruegel Blueprint Series, nr 11, grudzień 2010.
- Coval J., Jacob J., Stafford E., *The economics of structured finance*, "Journal of Economic Perspectives", 23(1), Winter 2009.
- Dach Z. (red.), *Polityka makroekonomiczna w warunkach kryzysu i jej wpływ na gospodarkę. Teoria i praktyka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Eurostat. Newsrelease. Euroindicators. STAT/12/16, 31.01.2012.
- Eurostat. Newsrelease. Euroindicators. 38/2010, 15.03.2010.
- Financial crises: characteristics and indicators of vulnerability*. World Economic Outlook, chapter IV, IMF. Washington D.C., May 1998.
- Glassner V., Gałgóczy B., *Działania antykryzysowe w zakładach pracy w Europie*, WP 2009.01. *Global Sovereign Credit Risk Report*, 1st Quarter, 2010.
- Global Sovereign Credit Risk Report*, 1st Quarter 2011, 06.04.2011.
- Goźdź-węglarz G., *Kryzys finansowy w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] *Europejskie wyzwania dla Polski i jej regionów*, red. A. Tucholska, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.
- Harper Ch., *Bonuses at Wall Street Big-Five Surge to 36 \$ Billion*, Bloomberg.com, November 6, 2006.
- Hendricksom M., *The long and bumpy road to glass steagall reform: a historical and evolutionary analysis of banking legislation*, "American Journal of Economy and Sociology" 2001, nr 60.
- Kaciewicz M., *Cypr – bez europejskiej pomocy wkrótce zbankrutuje*, „Newsweek” 2012, nr 49.
- Komunikat Komisji, *Roczna analiza wzrostu na 2013 r.* COM/2012/0750 final.
- Koniunktura gospodarcza w wybranych krajach w okresie kryzysu finansowego*, Departament Analiz i Prognoz, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, styczeń 2011.

- Nowak A.Z., Nowak S., Sopoćko A. (red.), *Rynki finansowo-ubezpieczeniowe w warunkach kryzysu*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.
- Orłowski W., *Świat, który oszalał, czyli poradnik na ciekawe czasy*, Biblioteka Gazety Wyborczej, Warszawa 2008.
- Ostalecka A., *Kryzysy bankowe i metody ich przezwyciężania*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2009.
- Pastuszka S., *Konwergencja nominalna nowych państw członkowskich Unii Europejskiej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2011, nr 3(45).
- Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego*, Narodowy Bank Polski, wrzesień 2009.
- Rozwój regionalny w Europie: Polityka regionalna w kontekście kryzysu i nowych wyzwań*. Raporty EoRPA, 32010, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.
- Roubini N., Mihm S., *Ekonomia kryzysu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Rose A.K., Spiegel M.M., *Cross-country causes and consequences of the 2008 crisis: Early warning*, NBER Working Paper no. 15357, Cambridge, September 2009.
- Sławiński A., *Przyczyny globalnego kryzysu bankowego*, [w:] *Nauki społeczne wobec kryzysu na rynkach finansowych*, Kolegium Społeczno-Ekonomiczne SGH, Warszawa 2009.
- Słownik ekonomiczny*, NBP Portal Edukacji Ekonomicznej.
- Spence M., *Balance Sheets and Income Statements: Breaking the Downward Spiral*, ft.com/economists' forum, November 24, 2008.
- Stiglitz J., *Freefall, jazda bez trzymanki*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2010.
- Zalecenia Rady w sprawie krajowego programu reform Słowacji z 2012 r. oraz zawierające opinie Rady na temat przedstawionego przez Słowację programu stabilności na lata 2012-2015*, COM (2012) 326 final, Komisja Europejska, Bruksela 30.05.2012.

IMPACT OF THE ECONOMIC CRISIS ON THE DEVELOPMENT OF THE NEW MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION

Summary: Problems of the American financial and banking sector in 2008 were quickly imported to Europe. The loss of liquidity by the major European financial institutions caused the economic downturn. The depth of the recession was different in various countries of the European Union. Among the new Member States small Baltic states and the Balkan states having large current account deficit have suffered the most. The economies of Estonia, Lithuania and Latvia “shrunk” over 10 per cent in 2008–2009. In 2010 the standard of living in Latvia was lower than at communist times.

Keywords: financial and economic crisis, new Member States of the European Union, wealth, deficit, public debt.